

Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Δρ Γιώργος Πουκαμισάς, Πρέσβυς ε.τ.

Ο Εύξεινος Πόντος, τροφοδοτούμενος από τὰ μεγάλα ποτάμια της Ευρώπης, τον Δούναβη (Ιστρος), τον Δνειπέρο (Βορουσθένης), τον Ντον (Τάναϊς), αλλά ακόμη από τον Προύθο, τον Δνειστερο (Τύρας), τον νότιο Μπουγκ (Ύπανι), τον Άλυ (Κιζίλ Ιρμάκ), τον Ίριν (Γεσίλ Ιρμάκ) και τον Φάσι (Ριόνι) στην Γεωργία, είναι με τὰ δικά του νερά τροφοδότης της Μεσογείου. Η υπερχειλίση του Ευξείνου, δημιουργεί διά του Βοσπόρου την Προποντίδα και διά του Ελλησπόντου, στέλνει το νερό του στην Μεσόγειο.

Ο Εύξεινος, η Μαύρη Θάλασσα, είναι και δεν είναι Μεσόγειος, οργανική ωστόσο προέκτασή της. Χωρίζει παρά ενώνει λαούς και εθνότητες. Πάντοτε χώριζε, ακόμη και όταν οι ακτές του τελούσαν υπό ένα και μοναδικό κύριο. Το κατ' εξοχήν ενοποιητικό στοιχείο του από την βαθειά αρχαιότητα, μέχρι και την 2^η 10ετία του 20^{ου} αι. ήταν οι Έλληνες, πολυάριθμοι τότε στην περίμετρό του. Πρώτος ο Δαρείος ο Α' ο Μέγας, πλησίασε να ενώσει την μαυροθαλασσίτικη ακτογραμμή, περί το 513 π.Χ. Διάβηκε τις εκβολές του Ιστρου, προχώρησε μέχρι τον Τάναϊ και οι σκυθικές φυλές της στέππας, μακρινοί συγγενείς στους Πέρσες, αναγνώρισαν την κυριαρχία του.

Ο Φίλιππος και ο Αλέξανδρος κινήθηκαν στα χνάρια του, με μικρότερη στον Εύξεινο επιτυχία, και ας έζωσαν την μεγάλη αποικία της Μιλήτου στον βορρά, την Ολβία, στον ποταμόκολπο όπου ενώνεται ο Βορουσθένης με τον Ύπανι. Συνέχισαν οι Ρωμαίοι, που κατάφεραν να ελέγξουν σχεδόν όλη την περίμετρο του Ευξείνου, πατώντας πάνω στις ελληνικές αποικίες. Κυριάρχησαν στην Δακία για 150 χρόνια, μέχρι που ο σημαντικός, αλλά άτυχος, αυτοκράτορας Αυρηλιανός απέσυρε τις λεγεώνες (275). Στην συνέχεια, οι Οθωμανοί επέτυχαν για σχεδόν τρεις αιώνες ΙΕ' -ΙΗ', να κυριαρχήσουν μόνοι και διά των Τατάρων της Κριμαίας σε όλη την λεκάνη του Ευξείνου. Μέχρι που έφτασε η ώρα της (τσαρικής) Ρωσίας, η οποία επέτυχε να εκταθεί από τον βόρειο βραχίονα των εκβολών του Ιστρου (Βεσσαραβία), μέχρι το Μπατούμι (Βαθύ).

Για τους Έλληνες, ο Εύξεινος, ήταν ήδη από τὰ προϊστορικά χρόνια, την εποχή του χαλκού, η θάλασσα του πρόδηλου προορισμού

τους. Η Αργοναυτική Εκστρατεία, η πρώτη πανελλήνια εκστρατεία, δεν τελείωσε στην Κολχίδα, δηλαδή την επιθαλάσσια Ιβηρία. Οι Αργοναύτες, φεύγοντας, απέφυγαν τον Βόσπορο, ταξίδεψαν βορειότερα, στα στόμια του Ίστρου (Δούναβι, Δανούβιος), ανέπλευσαν τον μεγάλο ποταμό, και μπήκαν στην Μεσόγειο, από τον μυχό της Αδριατικής. Η δεύτερη πανελλήνια εκστρατεία, ο πόλεμος της Τροίας (1140 περίπου π.Χ.) αυτόν είχε σκοπό· να ανοίξει τις πύλες του Ευξείνου, που οι συγγενείς των Δαναών Τρώες, ζηλοτύπως έλεγχαν. Στον Εύξεινο στράφηκαν οι Ίωνες Μιλήσιοι και οι Δωριείς Μεγαρείς, και ίδρυσαν ακμαίες πόλεις, μερικές από τις οποίες υπάρχουν και σήμερα, Βυζάντιο-Κωνσταντινούπολη, Νεσέμπαρ (Μεσημβρία), Κωνσταντία (Τόμις), Σεβαστούπολη (Χερρόνησος, Χερσών), Ευπατορία, Θεοδοσία, Κέρτς (Παντικάπαιον), Τραπεζούς, Σαμσούν (Αμισός), Σινώπη, Ηράκλεια Ποντική (Ερεγλί).

Μέχρι την έκρηξη του Α' Π.Π., οι Έλληνες, γηγενείς και πάροικοι, αποτελούσαν επί της ακτής του Ευξείνου, το σχετικώς επικρατούν πληθυσμιακά στοιχείο. Δεν υπήρχε, ούτε υπάρχει ναυτικός άλλου έθνους να γνωρίζει τόσο καλά τον Εύξεινο, όσον ο Έλλην ναυτικός. Στην αρχαιότητα, τον επιφάνειας 14 εκταρίων βράχο, ανοιχτά του δανούβιου Δέλτα, τον ονόμασαν Νήσο του Αχιλλέως -εκεί η Αθηνά απέθεσε την σορό του ήρωα- ή Λεύκη, από το πέτρωμα των βράχων. Στην νεότερη εποχή οι Ρωμηοί ναυτικοί, του έδωσαν το όνομα Φιδονήσι, ονομασία που παρέλαβαν στην γλώσσα τους οι Ρουμάνοι (Insula Serpilor), οι Ρώσοι και οι Ουκρανοί.

Εκεί στον βορρά, τοποθετεί ο Ευριπίδης την τραγωδία του «Ιφιγένεια εν Ταύροις». Πάλι μια θέαινα, η Άρτεμις, σώζει την Ιφιγένεια και την εγκαθιστά στο ιερό της στην χώρα των Ταύρων, την Ταυρίδα (Κριμαία).

Η χώρα αυτή ήταν περισσότερο από οικεία στην συλλογική συνείδηση των Ελλήνων. Στις παρυφές της ορθώνεται ο Καύκασος, όπου υποφέρει ο δεσμώτης Προμηθέας (Αισχύλος), πλευρίζει η Θράκη. Στην παρευξείνια ενδοχώρα ζουν ο Ορφέας, ο Ζάλμωξις, ο Ανάχαρις. Οι βοηθοί αστυνομικοί των Αθηνών, είναι Σκύθες. Πρόγονοι του Αθηναίου Μιλτιάδη, συγγενείς του Θουκυδίδη, είναι Θράκες.

Δέν είναι δυνατόν ένας Έλλην το γένος να επιχειρήσει την γεωπολιτική επισκόπηση της περιοχής του Ευξείνου, όπως, αίφνης,

κάποιος Δυτικός θα απειπειράτο να περιγράψει την γεωπολιτική εικόνα της Νότιας Σινικής Θάλασσας ή του (Περσικού) Κόλπου.

Μέχρι τὰ Τρωικά, οι Έλληνες, από τον Βόσπορο μέχρι την Κολχίδα και από εκεί μέχρι τις εκβολές του Ίστρου και την γη των Ταύρων, ήσαν εξερευνητές, ταξιδευτές. Απεναντίας, από τον Β' Ελληνικό Αποικισμό (7^{ος} αι. π.Χ. και εντεύθεν), έχοντας ανιχνεύσει και εντοπίσει τις δυνατότητες της άξειας, σκοτεινής θάλασσας, του Πόντου και γύρω-γύρω τις γεωργικές, μεταλλευτικές και λοιπές δυνατότητες, έγιναν άποικοι και κάτοικοι της βόρειας αυτής ζώνης, κάνοντάς την πατρίδα πέραν της Ελλάδος. Πρωταθλητές στο εγχείρημα αυτό ανεδείχθησαν οι Ίωνες Μιλήσιοι και οι Μεγαρείς. Η ακτή των Χαλύβων, υπό την επιρεια της Σινώπης, της Τραπεζούντας, της Αμισού και άλλων πόλεων εξελληνίσθηκε, έγινε ο ελληνικός Πόντος. Η Θράκη, με την ίδρυση της Αγχιάλου, της Μεσημβρίας, της Απολλωνίας (Σωζόπολη) στην ακτή του Ευξείνου και την προβολή ισχύος των Αθηναίων αρχικά, του Φιλίππου της Μακεδονίας αργότερα, σταθερά επίσης προσδέθηκε, ενσωματώθηκε και νοτίως του Αίμου ταυτίστηκε με τον κόσμο του Αιγαίου.

Όπως έχει προσφυώς γραφεί πριν τις αναστατώσεις των αρχών του 20^{ου} αι, παρά την επί αιώνες οθωμανική δεσποτεία, το σχετικώς πλειονοτικό εθνοτικό/γλωσσικό/πολιτιστικό στοιχείο στην περίμετρο της Μαύρης Θάλασσας, και αίφνης σε βάθος 10 χλμ. από την ακτή, ήσαν οι Έλληνες/Ρωμαίοι.

Η πολύ πρόσφατη, μόλις πρό αιώνος, έξοδος του αυτόχθονος αλλά και του παροικιακού αυτού Ελληνισμού από την ζώνη του Ευξείνου -πλήν ίσως του δοκιμαζόμενου ελληνισμού της Αζοφικής και του Ντονμπάς- αλλάζει προς ώρας τὰ δεδομένα, αλλά δεν μεταβάλλει την πραγματικότητα: ο Εύξεινος είναι η οικειότερη, πέραν του Αιγαίου και του Ιονίου, προς τους Έλληνες θάλασσα, και αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής γεωπολιτικής, γεωοικονομικής και γεωπολιτισμικής ενατένισης.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΟΝ ΕΥΞΕΙΝΟ

Μπορούμε να δεχθούμε ότι ο πρώτος κυρίαρχος του Ευξείνου, στους ιστορικούς χρόνους, -ενώ ήδη οι ελληνικές αποικίες από το Βυζάντιο μέχρι την Ιστρία, την Όλβια και το Παντικάπαιο ήταν καλώς

συγκροτημένες και ανθούσες- ήταν ο Δαρείος ο Μέγας της Περσίας. Αυτός προχώρησε μέσα από την Θράκη, βορείως του Δούναβη, ώστε, με την υπεροχή που ασκούσε στους αρείους Σκύθες και τις φυλές του Καυκάσου, είναι δυνατόν να λεχθεί, ότι ο Εύξεινος, σχεδόν στην ολότητά του, ήταν περί το 500 π.Χ. Στην κυριαρχία ή την ζώνη επιρροής των Αχαιμεινιδών.

Η κατάσταση αυτή διήρκεσε μέχρι την κατάλυση του περσικού κράτους από τον Αλέξανδρο. Όμως, επρόκειτο για θέση υπεροχής που δεν διήρκεσε. Τά ελληνιστικά βασίλεια, αναλισκόμενα στις μεταξύ τους διενέξεις δεν έριξαν ιδιαίτερο βάρος στον Εύξεινο, όπου πολυαρχία και έλλειψη τάξεως ακολούθησε. Οι αποικίες, στις σχέσεις τους με την εκάστοτε ενδοχώρα, έπρεπε να αναζητήσουν τις δικές τους λύσεις ασφάλειας και συμβίωσης. Κατά το πρώτο μισό του Α' π.Χ. αι. προέχουσα θέση κατέλαβε το βασίλειο του Πόντου, υπό τον Μιθριδάτη τον Ευπάτορα, το οποίο ήλεγξε μεγάλο μέρος της κεντροανατολικής Μικράς Ασίας, τον Πόντο, και έθεσε υπό την εξουσία του επίσης την Ταυρική Χερσόνησο, και την Μαιώτιδα λίμνη (Αζοφική) με τον Κιμμέριο Βόσπορο (στενά του Κέρτς). Η ήττα του Μιθριδάτη από τις ρωμαϊκές λεγεώνες, έφερε την Ρώμη στις ακτές του Ευξείνου (63 π.Χ.). Η (Ανατολική) Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στην συνέχεια, εκχριστιάνισε τους Ρως το 988 μ.χ. -κοσμοϊστορικής σημασίας εξέλιξη- και παρέμεινε προέχουσα στην μαυροθαλασσίτικη λεκάνη, μέχρι το 1204, ενώ γενοατικά ιδίως και πολύ λιγότερο ενετικά εμπορεία, είχαν ήδη εγκατασταθεί στην περίμετρο και μάλιστα στις βόρειες ακτές, όπως στο Μαυρόκαστρο (αρχαία Τύρας) και στον Καφφά (πρώην Θεοδοσία) της Κριμαίας.

Τό πρώτο και τελευταίο κράτος, το οποίο άσκησε ισχυρή κυριαρχία (ή επικυριαρχία) στο σύνολο της περιμέτρου του Ευξείνου ήταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία, το αργότερο από το 1475, όταν κατελύθη επί της ταυρικής χερσονήσου/Κριμαίας το τελευταίο λείψανο ρωμαϊκής κρατικής οντότητας, το πριγκηπάτο του Θεόδωρου, μετά μακρά πολιορκία ενωμένων ταταρο-οθωμανικών δυνάμεων. Έκτοτε, μέχρι τους πολέμους του Μεγάλου Πέτρου, αλλά κυρίως εκείνους που οδήγησαν στην Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), ο Εύξεινος, για τρεις αιώνες ήταν οθωμανική λίμνη.

Η επίπονη και βασανιστική πορεία των Τσάρων προς τις θερμές θάλασσες, προϋπέθετε τον έλεγχο της κλειστής Μαύρης Θάλασσας. Η

ιστορική Ρωσία απέκτησε στην θάλασσα αυτή, από το 1774 και μέχρι την επανάσταση των Μπολσεβίκων το 1917, υπεροχή, αλλά ποτέ μονοκρατορία, ούτε πρόκειται να συμβεί τούτο στο προβλεπτό μέλλον.

Η Κωνσταντινούπολη, υπήρξε διαρκής πόθος των Ρώσων αυτοκρατόρων, της κατά την ρωσική κρατική αντίληψη, Τρίτης Ρώμης. Πόθος ανεκπλήρωτος, και μή εκπληρώσιμος, ισχυρίζομαι. Το 1829 και το 1877, έφτασαν πολύ κοντά, υποχρεώνοντας τους Σουλτάνους στις συνθήκες της Αδριανουπόλεως και του Αγίου Στεφάνου, αντιστοίχως. Το 1915, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι δυτικοί εταίροι της Entente, Αγγλογάλλοι, σε έσχατη ανάγκη διατελούντες, δεσμεύθηκαν να αποδώσουν την Κωνσταντινούπολη, με ζώνη σε αμφότερες τις πλευρές της Προποντίδας, θρακική και μικρασιατική, στην τσαρική Ρωσία (αρχές 1915). Ακόμη, βάσει των διαβουλεύσεων που κατέληξαν στην μυστική γαλλοβρετανική συμφωνία Sykes-Picot (Μάϊος 1916), τους αναγνωρίστηκε μεγάλο τμήμα της βορειοανατολικής Μικράς Ασίας, περιλαμβανομένων του ανατολικού Πόντου και της δυτικής Αρμενίας. Οι αναταράξεις του 1917, η αστική μεταπολίτευση υπό τον Αλέξανδρο Κερένσκυ, η παραίτηση του Νικολάου Β', το πραξικόπημα των Μπολσεβίκων τον Οκτώβριο 1917 και η γερμανοσοβιετική συνθήκη του Μπρέστ Λιτόφσκ (Μάρτιος 1918), εματαιώσαν τις ρωσικές αυτές φιλοδοξίες.

Η ήττα του ελληνικού στρατού στο Αφίον, τον Αύγουστο 1922, με τά δύο συμβατικά κείμενα της 23ης Ιουλίου 1923 που υπογράφηκαν στην Λωζάννη, δηλ. την φερώνυμη συνθήκη -θεμελιακό διεθνές κείμενο της Τουρκικής Δημοκρατίας- και την Σύμβαση για το καθεστώς των Στενών, αναπτέρωσαν την θέση του έθνους των Τούρκων, ως κλειδοκρατόρων του Ευξείνου. Η Ελλάδα, απώλεσε την προσφερθείσα σε ασημένιο δίσκο Ανατολική Θράκη, και τον εξώστη στον Εύξεινο που είχε αποκτήσει κατά πλήρη κυριαρχία, βάσει των προνοιών της Συνθήκης των Σεβρών (10.08.1920). Τον Ιούλιο του 1936, η Τουρκία, έχοντας εργασθεί διπλωματικώς κατά το διάστημα που είχε προηγηθεί, αξιοποιώντας την βρετανική κυρίως ανησυχία, λόγω της διεκδικητικής φασιστικής Ιταλίας, επέτυχε στο Montreux της Ελβετίας την σπουδαία διεύρυνση της κυριαρχίας της στα Στενά Βοσπόρου και Δαρδανελλίων (Ελλησπόντου): η εποπεύουσα Διεθνής Επιτροπή καταργήθηκε και το καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης που είχε επιβληθεί, ήρθη. Η άρση

αυτή περιελάμβανε στο Αιγαίο τα νησιά Ίμβρο, Τένεδο, Λαγούσες, ως επίσης Σαμοθράκη και Λήμνο.

Στην κλειστή θάλασσα του Εύξεινου, περίοπτοι στρατηγικοί κόμβοι είναι ο Βόσπορος και η Χερσόνησος της Κριμαίας. Ρωσία και Τουρκία, ασκούν τρόπον τινά συγκληδεμονία (con-dominium). Η Τουρκία είναι κλειδοκράτωρ και τηρητής των όρων του Montreux, ειδικά εκείνων που αφορούν στον αριθμό, συνολικό εκτόπισμα και χρόνο παραμονής εντός της θαλάσσης αυτής, πολεμικών πλοίων μη επακτίων χωρών. Υπό τις καθεστωτικές συνθήκες που επικρατούν στην Τουρκία και την Ρωσία, η ανάκτηση της Κριμαίας από την Ρωσία, με την μη διεθνώς αναγνωρισμένη προσάρτηση του Μαρτίου 2014, έχει μεν μεταβάλει το ισοζύγιο ισχύος στον Εύξεινο -η Ρωσία διαθέτει πλέον την μακρότερη ακτογραμμή- πλήν η συνεννόηση μεταξύ Μόσχας και Άγκυρας δεν έχει ουσιωδώς διαταραχθεί.

Η Τουρκία πολιτεύεται, χερσαία δύναμη όπως είναι, ως η γεωγραφική προβολή της ευρασιατικής Κεντρικής Γης (Heartland) στην Μεσόγειο, κατά τρόπο που δύναται να λεχθεί ότι ο Εύξεινος είναι περισσότερο κλειστή θάλασσα της Heartland, παρά θάλασσα προφυλακή των θαλασσιών λεγομένων δυνάμεων στο υπογάστριο της Ευρασίας, δηλαδή στο σύνολο των παλαιών εδαφών του ταταρικού Χανάτου της Κριμαίας, διάβαζε νότια Ουκρανία.

Υπό τις σημερινές συνθήκες, τα μέληματα της Ελλάδος, έχουν κάπως μεταβληθεί:

- η χώρα μας, για δεκαετίες είχε συμφιλιωθεί με το καθεστώς του Montreux και εξακολουθεί να ευθυγραμμίζεται με τις πρόνοιές του. Τούτο, χωρίς να παροράται, ότι, γενικώς ειπείν, η πατρίδα μας ως ναυτική δύναμη, θα εξυπηρετείτο περισσότερο από μία χαλάρωση του ασφυκτικού ελέγχου στην θαλάσσια λεωφόρο από το Αιγαίο μέχρι τον Εύξεινο, που ασκείται από την δύναμη που κατέχει τις εκατέρωθεν ακτές (βλέπε, 3^ο Υπόμνημα Ελ. Βενιζέλου προς Βασιλιά Κωνσταντίνο, 17 Φεβρ 1915, π.ημερ.)¹.

- το γεγονός ότι την τελευταία 5ετία, αμερικανικοί κυρίως σχεδιασμοί, έχουν εγκαθιδρύσει χερσαίο διάδρομο προσπελάσεως προς Ρουμανία - Ουκρανία, με αφετηριακό σημείο το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης, αποτελεί κατ' αρχήν πράξη σχεδιαστικής φρόνησης,

¹ Βλπ. Γεωργίου Πουκαμισιά, *Γεωπολιτικά Διλήμματα της Ελλάδος στις αρχές του 20ού αιώνα*, Παράρτημα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2022.

λόγω της ασφυξίας, στην ναυτική κίνηση μέσω του Βοσπόρου. Άλλωστε, ο κορεσμός αυτός είναι που ώθησε πρό ετών τον Πρόεδρο Ερδογάν να αποφασίσει την κατασκευή της διώρυγας «Kanal Istanbul». Όμως, όσο ο χρόνος παρέρχεται και τά γεγονότα επικυρώνουν, η λεωφόρος Αλεξανδρούπολης - Ρούσσε/Τζιούρτζιου επί του Δουνάβεως - ρουμανικού βορρά, αποτελεί άρρητη εκδήλωση απώλειας εμπιστοσύνης του κορυφαίου δυτικού παράγοντα προς την Τουρκία.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ

Ο Εύξεινος, δεν είναι βέβαια πλέον οθωμανική λίμνη, αλλά δεν είναι και τσαρική, ουδέ είναι δυτική κτήση, παρά το γεγονός ότι η θέση της Δύσεως έχει οριακά ενισχυθεί μετά το τέλος του (Α') Ψυχρού Πολέμου. Οριακά, διότι εν τω μεταξύ η Ρωσία έχει ανακτήσει de facto την Ταυρική Χερσόνησο από τον Μάρτιο 2014, και έχει εγκαθιδρύσει ένα λειτουργικό modus vivendi με την Τουρκία, ειδικά μετά την κατά Ερδογάν απόπειρα πραξικοπήματος, στις 15.07.2016.

Η ρωσική θέση βαίνει ενισχυόμενη, καθώς η Ρωσία, όχι μόνο ελέγχει τις δύο πλευρές του Κιμμερίου Βοσπόρου (στενά του Κέρτς), αλλά πλέον έχει καταστήσει την Μαιώτιν (Αζοφική), κατέχοντας manu militari και την βόρεια ακτή της, ρωσική λίμνη. Από την άλλη, δυτικά προγεφυρώματα, στην γραμμή Κωνσταντίας-Μπατούμι, παραμένουν η Ρουμανία και η Γεωργία. Η θέση της Βουλγαρίας, λόγω της ανθεκτικής ρωσοφιλίας των βουλγαρικού λαού, εις πείσμα των επιφανομένων και των επικαίρων, είναι περισσότερο αμφίβολη. Η κυβερνώσα εκεί ελίτ διακατέχεται από το άγχος να διασκεδάσει την αίσθηση του ιστορικού φιλορωσισμού (δευτερευόντως και φιλογερμανισμού) της Βουλγαρίας, και προβαίνει σε ματαιόσπουδες, ακραίες ενέργειες, όπως αίφνης, είναι η μαζική απέλαση εκατοντάδος υπαλλήλων της ρωσικής πρεσβείας στην Σόφια.

Η Ρουμανία, ειδικότερα, παραμένει σταθερά αντιρωσική, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι είναι φιλοουκρανική (κύριο μέλο της έριδος παραμένει το Φιδονήσι/Insula Serpilor, το οποίο ο Στάλιν απέσπασε με το τέλος του Β' Π.Π. υπέρ της Σοβιετικής Ενώσεως, τεχνικώς προσκυρώνοντας το νησίδιο στην Ουκρανία). Η Γεωργία, έθνος ιστορικά ορθόδοξο του Καυκάσου, ως Κόλχοι/ Αβασγοί/ Ίβηρες/ Αλανοί, με πανάρχαιες διαδράσεις με τους Έλληνες από την εποχή του

Ιάσονα και της Μήδειας μέχρι την Μονή των Ιβήρων στον Άθω, ευρίσκεται εντός μιας ρωσο-τουρκικής μέγγενης από την οποία δεν μπορεί εύκολα να ξεφύγει. Η αγνόηση του γεωγραφικού παράγοντα, επανειλημμένως, έχει προξενήσει δεινά στον λαό αυτό, όπως το αυτό συμβαίνει, με δραματικότερο τρόπο, στην περίπτωση της Ουκρανίας.

Έναντι όλων αυτών, προέχουσα διαπιστώνεται η θέση της σημερινής Τουρκίας, η οποία διαθέτει ένα μοναδικό και απaráμιλλο γεωπολιτικό πλεονέκτημα: ελέγχει, ασφυκτικά μάλιστα, τὰ Στενά, έλεγχος που αυθεντικά αποτυπώνεται στο κείμενο της Συμβάσεως του Montreux.

Η συμμαχία της -ουδέτερης κατά την διάρκεια του Β' Π.Π.- Τουρκίας με την Δύση, η ταύτισή της με το ΝΑΤΟ, ήταν απότοκος των συνθηκών που επέβαλε ο Ψυχρός Πόλεμος. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οδηγεί στην (σχετική) απώλεια χρησιμότητας της Τουρκίας για την Δύση, αλλά και της Δύσης για την Τουρκία. Οι κεμαλικές αρχές, κατοχυρωμένες στο Σύνταγμα, γίνονται σταδιακά γράμμα κενό, στερημένο περιεχομένου. Η ισλαμική παράδοση, που ποτέ δεν κατεστάλη εντελώς, επανήλθε ως δύναμη ταυτότητος των τουρκικών μαζών, ερήμην των δυτικότροπων και δυτικόστροφων κεμαλικών ελίτ. Η ταύτιση με τις ΗΠΑ (καί το Ισραήλ), έπαψε να είναι δεδομένη: στον Α' Πόλεμο του Κόλπου (1990-91) ο Πρόεδρος Οζάλ, αντιμετώπισε σκληρή αντιπολίτευση για την πολιτική που υιοθέτησε: οι Υπουργοί Εξωτερικών, Αμύνης και ο Γενικός Επιτελάρχης παραιτήθηκαν. Δώδεκα χρόνια αργότερα, στον Β' πόλεμο του Κόλπου, η Τουρκική Εθνοσυνέλευση (Φεβρ 2003) δεν εψήφισε υπέρ της εισβολής στο Ιράκ, από τον βορρά, δηλ. από το σύνορο Τουρκίας-Ιράκ.

Στην συνέχεια, και η άλλη δυτική επιδίωξη της Τουρκίας, αντιμετώπισε δυσκολίες: η για αρκετά χρόνια, πρωταρχική επιδίωξη της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, να γίνει δηλ. μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περισσότερο από τους ελληνικούς όρους, ήταν οι επιφυλάξεις -ομολογημένες και ανομολόγητες- των άλλων Ευρωπαίων εταιρών, αλλά και η αδυναμία, κόπωση, και εξασθένηση της βούλησης της τουρκικής πλευράς να εργασθεί προς την πραγματοποίηση της βλέψεως αυτής των δυτικόστροφων τάξεων.

Με την άνοδο και κυριαρχία του ΑΚΡ και του Recep Tayyip Erdogan, αιτία αλλά και συνέπεια της ανόδου του μουσουλμανικού αισθήματος, η Τουρκία συγκέντρωσε εν εαυτή, όλα τα χαρακτηριστικά

μιας διχασμένης κοινωνίας: παραδοσιακοί - κεμαλιστές, του κεντρικού οροπεδίου και των ακτών, τουρκόφωνοι - κουρδόφωνοι.

Η Τουρκία δεν μπορεί πλέον να παίξει τον ρόλο της γέφυρας αλλά ούτε καν του ηγέτη του σουνιτικού Ισλάμ. Είτε θα αντιμετωπίσει κρίσιμα προβλήματα εσωτερικής συνοχής, είτε η ηγεμονεύουσα ισλαμική συνιστώσα της, θα συμπαρασύρει τις νεοκεμαλικές, εθνικιστικές ελίτ στην αλλαγή, μετά τον γεωπολιτισμικό και του γεωπολιτικού προσανατολισμού της.

Στην όλο και πιθανότερη αυτή εξέλιξη, που όμως δεν είναι αναπόδραστη, η Τουρκία θα είναι η προβολή, το ακρόπρωρο, αν μη και ο πολιορκητικός κριός της Ευρασίας (Κίνας, Ρωσίας, Ινδίας, Ιράν, Πακιστάν) προς την Ευρώπη, ως πολιτισμική και πολιτική οντότητα.

ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Η χώρα στερείται κέντρο βάρους και ψυχικής ομοιογένειας. Γράφω ψυχικής, διότι εθνοτική ομοιογένεια, αν εξαιρέσει κανείς λίγες εκατοντάδες χιλιάδες Πολωνούς, Ούγγρους και Ρουμάνους, όλους μαζί λιγότερους του εκατομμυρίου ψυχών, υφίσταται. Πρόκειται για ανατολικούς Σλάβους, απογόνους των Ρώσων του Κιέβου, εμπλουτισμένους με αρκετά εκατομμύρια Ρώσων της Αγίας Πετρούπολεως και της Μόσχας, κυρίως από το 1812 (πρώτη συνθήκη του Βουκουρεστίου και μετά). Ο λαός -που ομιλεί την δική του γλώσσα, απόγονος της παράδοσης των Ζαπορίζιων Κοζάκων, φιλελεύθερων πλην ανυπότακτων πολεμιστών, που σχημάτισαν τον 17^ο αιώνα, οιονεί κρατικό μόρφωμα, αποτινάσσοντας την πολωνική εξουσία- δεν λησμονεί τις ημέρες εκείνες σύντομης δόξας, ούτε την υποτίμηση εκ μέρους του «Μεγάλου Αδελφού», ο οποίος ήδη επί Μεγάλης Αικατερίνης τού στέρησε την αυτονομία του. Όμως, ο λαός αυτός, όπως φάνηκε στην τελική φάση του Α' Π.Π. και τις επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις του 1917/19, αλλά και από το ψυχικό ρήγμα που εκδηλώθηκε κατά την ναζιστική εισβολή με την «Επιχείρηση Μπαρμπαρόσσα» (1941), στερείται συμφωνίας γύρω από το τί θα εμπεριέχει ένα κοινό μέλλον. Η ροπή προς την Ευρώπη, είναι αρκετά ρηχή. Πρόκειται μάλλον για ανεπεξέργαστο αντιρωσισμό -πού μετέχει, δυστυχώς, της απόρριψης των βυζαντινών/ορθόδοξων καταβολών, παρά για εγκόλπωση των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης ή της

Ευρωπαϊκής Χάρτας των Δικαιωμάτων και των Ελευθεριών. Μόνος ο Λεονίντ Κούτομα, παρά σκοτεινές πλευρές της ηγεσίας του, δύο φορές εκλεγείς πρόεδρος (1995-2005), κατάφερε να ασκήσει φρόνιμη πολιτική ισορροπιών μεταξύ ανατολικής και δυτικής Ουκρανίας στο εσωτερικό, μεταξύ Ανατολής και Δύσεως στο εξωτερικό.

Ο ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

- Ο ΟΣΕΠ (Black Sea Economic Cooperation)

Επρόκειτο για πρωτοβουλία υψηλής στρατηγικής του Προέδρου της Τουρκίας Turgut Özal, η οποία στο πλαίσιο του αντικειμένου της απέδωσε, πλην δεν εστάθη δυνατή να δημιουργήσει δίκτυο σχέσεων που θα επηρέαζε την πολιτική των κρατών-μελών (Αρμενία-Αζερμπαϊτζάν, Ρωσία-Γεωργία, Ρωσία-Ουκρανία). Η Ελλάδα, οιονεί επάκτια χώρα, προσεκλήθη ως ιδρυτικό μέλος από τον μεγαλοπράγμονα Özal, που έτσι αναγνώριζε την σπουδαία ιστορική παρουσία των Ελλήνων στην μαυροθαλασσίτικη περιφέρεια.

- Συνέργεια της Μαύρης Θάλασσας (Black Sea Synergy).

Επρόκειτο για σχέδιο της ΕΕ (2007), κατόπιν ελληνικής πρωτοβουλίας. Σχέδιο συνδετικό του ΟΣΕΠ. Υποσκελίσθηκε, από το έτος 2009, από την σουηδο-πολωνικής εμπνεύσεως, αλλά αμέριστης υποστήριξης από Η.Β., Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, πρωτοβουλία της Ανατολικής Εταιρικής Ενέργειας (Eastern Partnership).

- Ανατολική Εταιρική Σχέση

Καθελκύσθηκε την άνοιξη 2009 στην Πράγα. Επρόκειτο για την προγραμματική συστηματική αντίδραση των Βρυξελλών, στον μικρό πόλεμο του Αυγούστου 2008 στην Νότια Οσσετία, μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας. Η Α.Ε.Σ. προσέλαβε μεγάλες διαστάσεις, απευθυνόταν δέ προς Γεωργία, Μολντόβα, Ουκρανία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Λευκορωσία. Ανταποκρίθηκαν κατ' εξοχήν οι τρεις πρώτες, οι οποίες από το 2014-16 υπέγραψαν συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου (Deep Comprehensive Free Trade Agreements). Σκοπός ετέθη η οικονομική ενσωμάτωση και η πολιτική σύνδεση (economic integration and political association) των τριών με την Ε.Ε. Πρόκειται ίσως για πλέον φιλόδοξο σχέδιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής, ειδικότερα της πολιτικής γειτονίας της Ενώσεως. Η πολιτική αυτή παρά τις διακηρύξεις είχε αντιρωσική δυναμική, ειδικά δε στην περίπτωση της Ουκρανίας,

εγέννησε κατά την γνώμη μας, υπερβολικές προσδοκίες, στις οποίες οι Βρυξέλλες δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν, και σε έσχατη ανάλυση δεν υπηρέτησε την κρατικότητα της Ουκρανίας.

- Πρωτοβουλία των Τριών Θαλασσών (3 Seas Initiative)

Πρόκειται για πολωνικής εμπνεύσεως πρωτοβουλία (2015). Αναπαράγει σχέδιο της μεσοπολεμικής περιόδου, της Πολωνίας του Πιλσούδσκι, γνωστό ως *Intermarium*, συμπληρωματικό τότε της Μικρής Αντάντ (*Petite Entente*). Αντανακλά, όπως και το μεσοπολεμικό πρότυπό του, την γεωγραφική δυστοπία της Πολωνίας, μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας. Συνιστά προσπάθεια να παρακάμψει, να υπερακοντίσει την δυσμενή αυτή γεωγραφική κατάσταση, μορφώνοντας εναλλακτικά δίκτυα. Πρόκειται όμως ταυτοχρόνως για παραμερισμό της από το 1991 τριγωνικής σχέσεως με την Γαλλία και την Γερμανία, γνωστής ως «Τριγώνου της Βαϊμάρης». Κατά τον Μεσοπόλεμο, η Γαλλία και η Βρετανία, δεν μπόρεσαν να προστατέψουν την Πολωνία, στην οποία είχαν παραχωρήσει εγγυήσεις ασφαλείας. Σήμερα, τά πράγματα είναι αισθητά ευνοϊκότερα, καθώς ενυπάρχει η Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας η Πολωνία είναι μέλος, το ΝΑΤΟ, ενώ παρεμβάλλονται ως *buffer* προς Ρωσία, η Λευκορωσία και η Ουκρανία. (Δέν πρέπει ωστόσο να αγνοείται ο ρώσικος εξωθύλακας του Καλίνινγκραντ/*Königsberg*). Επιπλέον, υπάρχει ισχυρός διμερής δεσμός με τις ΗΠΑ. Η πρωτοβουλία των Τριών Θαλασσών, επομένως, μικρή προστιθέμενη αξία μπορεί να εισκομίσει, που εντοπίζεται κυρίως στο πεδίο των μεταφορών από τά λιμάνια της Γκντύνια, του Γκντάνσκ, του Κλάϊπεντα (*Memel*), οδικώς και σιδηροδρομικώς, προς Κωνσταντία και Βάρνα στον Εύξεινο, Ριγιέκα και Ζαντάρ στην Αδριατική. Περαιτέρω προβολή της σημασίας της Πρωτοβουλίας των Τριών Θαλασσών είναι αντιπαραγωγική, καθώς δυνατόν να εμβάλει σε σκέψεις ότι υπολογίζει στην αποδυνάμωση και μερική υποκατάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ας σημειωθεί, ότι στην Πρωτοβουλία μετέχουν (πλήν Αυστρίας) ανατολικοευρωπαίοι εταίροι, από την κατά Donald Rumsfeld «νέα Ευρώπη» (2003). Υπό τις συνθήκες αυτές, σοβαρό μεσογειακό κράτος όπως η Ελλάς, κράτος της «παλαιάς Ευρώπης», δεν έχει να αποκομίσει κάτι από την υστερόχρονη μάλιστα συμμετοχή σε μία αμφίβολης λυσιτέλειας διακρατική πρωτοβουλία.

ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η πρόσφατη τριμερής συμφωνία της Κωνσταντινουπόλεως μεταξύ Ουκρανίας - Τουρκίας - Ρωσίας (22.07.22) για την εξαγωγή των ουκρανικών δημητριακών, υπό το βλέμμα και την εγγύηση του ΓΓΗΕ Antonio Guterres, συνιστά ένα ακόμη ορόσημο για την γεωστρατηγική σημασία του Ευξείνου, την γεωοικονομική σημασία της αχανούς ουκρανικής πεδιάδας, αλλά κυρίως για την βαρύτητα που προσδίδει στο τουρκικό κράτος, ο έλεγχος των Στενών. Ο εξορθολογισμός του ελέγχου αυτού, θα μπορούσε να προκύψει με αναθεώρηση του συμβατικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία του, που όμως δεν διαφαίνεται στο εγγύς μέλλον.

Υπό την ίδια έννοια, δεν προβλέπεται ούτε η απώλεια ελέγχου της Κριμαίας από την Ρωσική Όμοσπονδία, όπως επίσης ως η επανασυγκόλληση της Αμπχαζίας και Νοτίας Οσσετίας με την υπόλοιπη Γεωργία.

Περαιτέρω, όσο ο χρόνος κυλάει, θα πρέπει να αποκλεισθεί η επαναφορά του Ντονμπάς στο σύνολό του (Όμπλαστ Λουχάνσκ και Ντονιέτοκ) υπό την αποτελεσματική (effective) κυριαρχία του Κιέβου.

Η επαύριον του πολέμου, ευκταίως πριν το τέλος του έτους 2023 και ο περιορισμός του όχι απλώς σε σύρραξη χαμηλής εντάσεως (low intensity warfare), αλλά σε πόλεμο φθοράς (war of attrition), θα βρει την Ρωσία να νικά μία πύρρειο νίκη, την Ουκρανία να έχει καταστραφεί ως κοινωνία και οικονομία, την Τουρκία να έχει διατηρήσει την θέση της, ως διηπειρωτική δύναμη, ακρόπρωρο της Ευρασίας. Η Μόσχα, ως προς την Βουλγαρία, θα εξαντλήσει την μήνιν της, επί της κυβερνώσας ελίτ και όχι επί του λαού και του κράτους. Θα ενεργήσει, ώστε να φέρει την Σόφια εγγύτερον της Άγκυρας, γεγονός που θα υποχρεώσει, και εξ αυτού του λόγου, την Ελλάδα σε αισθητή αλλαγή του μείγματος πολιτικής απέναντι και στους τρεις.

Στό πλαίσιο αυτό, η Ρουμανία, ιστορικά ρωσοφοβική λόγω κυρίως της απώλειας της Βεσσαραβίας (1812), πιεζόμενη αρρήτως από την εθνικιστική Ουγγαρία, θα αναζητήσει πλωτήρες στην Γερμανία και την Αυστρία, κράτη άλλωστε ανάντη του Δούναβη.

Αυτή θα είναι η κατάσταση στον Εύξεινο, παρ' όλες τις προσπάθειες της Δύσεως, μάλιστα από τον Αύγουστο 2008, και το σημείο καμπίης που σήμανε ο βραχύς πόλεμος Ρωσίας-Γεωργίας (01.08.-

12.08.2008). Οι νατοϊκές ασκήσεις τύπου Black Sea Endeavor κλπ. υπογράμμισαν το δυτικό ενδιαφέρον για την στρατηγική αυτή θάλασσα στο υπογάστριο της Μοσκοβίας, αλλά δεν έχουν παραγάγει μόνιμα αποτελέσματα. Αντιθέτως, όξυναν το αίσθημα τρωτότητας και πιέσεως επί της Μόσχας, σε συνάρτηση και με άλλες δυτικές πολιτικές.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η Ελλάς οφείλει να έχει σχέδιο για τά πράγματα στον Εύξεινο, λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη τις τάσεις που διαγράφονται στα σχεδιαστήρια των συμμάχων Ευρωπαίων και μεσογειακών εταίρων.

Η χώρα παραμένει οιονεί επάκτια της μέλαινας θάλασσας.

- Η δυναμική της ελληνόκτητης ναυτιλίας, συνδέεται με την ικανότητά μας να διακινούμε φορτία, κυρίως υδρογονανθράκων και δημητριακών από τον βορρά, να ναυπηγούμε σκάφη στα εκεί ναυπηγεία (Μανγκάλια, Οδησσός, Νικολάγιεφ), να ναυτολογεί καλής ποιότητας πληρώματα.

- Η Ελλάς οφείλει να έχει προβλεπτική επισιτιστική πολιτική με Ρωσία, Ουκρανία, Ρουμανία.

- Η Ελλάς οφείλει να πατήσει στο πολιτιστικό βάθος και την αίγλη που περιβάλλει το ελληνικό όνομα στην περιοχή (: υπό τον όρο, ότι οι εκπρόσωποι του κράτους είναι αξιόπιστοι εκπρόσωποι του πολιτισμού μας). Αξιόλογα σημεία παρουσίας είναι τά παραρτήματα του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, στην Οδησό και το Βουκουρέστι, οι έδρες ελληνικών σπουδών στο Βουκουρέστι, το Κίεβο, τή Μαριούπολη.

- Η Ελλάς πρέπει να μὴν εγκαταλείψει στην τύχη τους τους ομογενείς της Αζοφικής και του Ντονμπάς. να αναζητήσει δημιουργικούς τρόπους αποκαταστάσεως επικοινωνίας μαζί τους και όχι απλώς να χρηματοδοτεί εκπροσωπήσεις εν εξορία. Θα πρέπει να τιμωρήσουμε τους ομογενείς, επειδή στο σύνολό τους, επανήλθαν σε σφαίρα ρωσικού ελέγχου και κυριαρχίας;

- Η Ελλάς θα πρέπει να συσφίξει τις σχέσεις και την συνεργασία με την Βουλγαρία, χώρα πέραν ΕΕ και ΝΑΤΟ στρατηγικής σημασίας για εμάς. Η ενεργειακή συνεργασία, αποτελεί ήδη ένα ισχυρό νευρώνα της διαδράσεως αυτής. Αλλά, επίσης, πρέπει να ενταθούν οι οδικοί και σιδηροδρομικοί άξονες Σόφιας-Θεσσαλονίκης, Κωνσταντίας-Ρούσσε-

Βάρνας-Αλεξανδρούπολης. Η Βάρνα και το Μπουργκάς (Πύργος) έχουν για εμάς την σημασία που η Αλεξανδρούπολη έχει για τους Βουλγάρους. Πέραν της επίκαιρης στρατιωτικής χρησιμότητάς του, το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης μπορεί να γίνει και να μείνει άξονας εμπορικών κυρίως μεταφορών, χρήσεως για την Ουκρανία, Μολντόβα, Ρουμανία, και βέβαια Βουλγαρία.

- Το ΥΠΕΞ και οι υπηρεσιακές μονάδες του (λ.χ. ΕΚΑΣ), θα πρέπει να αποκτήσουν σε βάθος απεικόνιση της περιμέτρου του Ευξείνου και της οικείας ενδοχώρας, και να συνεργασθούν για τον σκοπό αυτό με την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών.

- Τέλος, η Ελλάδα, έχοντας πλήρη συνείδηση ότι η γεωγραφία και οι συνταγματικές αξίες της την έχουν τάξει με την πλευρά των ούτω καλουμένων θαλασσιών δυνάμεων, αγωνίζεται πάντοτε για μείωση των εντάσεων, στο μέτρο των δυνατοτήτων και των εθνικών συμφερόντων της. Δεν αποτελεί μετωπικό προγεφύρωμα, αλλά φάρο προβολής κατανόησης και ειρήνης, βασισμένων σε αρχές.

Σημείωση: Το δοκίμιο αυτό περιλαμβάνεται στο συλλογικό έργο «Γεωπολιτική του Ευξείνου Πόντου», έκδοση Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών (ΕΛΙΣΜΕ), Αθήνα, Μάιος 2023.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Απολλώνιος Ρόδιος, *Αργοναυτικά*.
2. Αρριανός, *Περίπλους Ευξείνου Πόντου*.
3. Κορομηλά Μαριάννα, *Οι Έλληνες στην Μαύρη Θάλασσα*, έκδ. Πολιτιστικής Εταιρείας «Πανόραμα», 1991.
4. Γεώργιος Πουκαμισάς, *Γεωπολιτικά Διλήμματα της Ελλάδος στις αρχές του 20ού αιώνα*, Παράρτημα, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2022.
5. Στράβων, *Γεωγραφικά*.
6. Bratianu I. Gheorghe, *Marea Neagra*, 2 τόμοι, Bucuresti 1987.
7. Brzezinski Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, N.Y., Basic Books, 1997.
8. Huntington Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996.